

Відгук
Ляховій І.М.
22.04.2014
ДФ 26.133.075
проф. наук, проф. кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.075
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка,
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри фізичного
виховання і педагогіки спорту
факультету здоров'я, фізичного
виховання і спорту
Інні ЛЯХОВІЙ

Відгук

офіційного опонента **Вржесневського Івана Івановича**, кандидата наук з фізичного виховання і спорту, доцента, завідувача кафедри фізичного виховання та спортивної підготовки Національного авіаційного університету про дисертацію **Юрія Миколайовича Волощенка** «Розвиток інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 017- Фізична культура і спорт, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Актуальність обраної теми. Розвиток інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання є надзвичайно актуальною темою в сучасному науковому дослідженні. Запропонована концепція визначається як здатність відчувати, сприймати і усвідомлювати внутрішні образи тілесного «Я», їх потенційні зміни на внутрішньому рівні. Основна ідея полягає в тому, що внутрішні відчуття «деформації» тілесного образу «Я», можуть бути розглянуті як «умовні», тобто при певних умовах, які можуть змінюватися в подальшому в залежності від зовнішніх впливів. Такими зовнішніми впливами виступають соматичні рухи які впроваджуються у процесі фізичного виховання гармонізуючи образ тілесного "Я" особистості. У зв'язку з цим особливо важливого значення набуває розвиток цієї здатності серед здобувачів вищої освіти в процесі фізичного виховання, що сприятиме покращенню фізичного та психічного здоров'я студентів, здатності до саморегуляції, саморефлексії, відчуття внутрішньої гармонійності. Як відомо, гармонійна особистість перебуває в єдності зі світом, людьми і самою собою.

В Україні проблема розвитку інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання представлена вперше, є

інноваційною і відкриває нові перспективи в підготовці фахівців фізичного вихованні і спорту. Ґрунтовний науково-теоретичний аналіз, систематизація та адаптація сучасних зарубіжних підходів, напрямів соматичної рухової освіти («інтеграції розуму й тіла через усвідомлення рухів»), має важливе значення для подальшого розвитку зазначеного вітчизняного наукового напрямку, професійної підготовки фахівців, впровадження методів соматичної рухової освіти у ЗВО на заняттях із фізичного виховання. Зареєстроване Ю.М. Волощенком Свідоцтво № 118530 про авторське право на твір «Соматична рухова освіта: огляд сучасних методів дослідження» свідчить про визнання оригінальності та новизни дослідження, а також підтверджує авторське право на викладені у ньому ідеї та методи.

Зв'язок з науковими планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася згідно плану науково-дослідної роботи кафедри спорту та фітнесу Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Ґрінченка «Теоретико-практичні засади використання фітнес-технологій у фізичному вихованні та спорті» (№ державної реєстрації 0118U001229). Автор є співвиконавцем теми, його роль полягала також у розробці алгоритму і організації дослідження, впровадженні результатів дослідження, розробленої технології розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на заняттях із фізичного виховання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі Ю.М. Волощенка, забезпечується значною кількістю опрацьованих літературних джерел (всього — 320, із них: 55 — вітчизняних авторів; 265 — зарубіжних авторів), ретельним аналізом практичних матеріалів, а також аргументованим викладом матеріалу. Автор чітко визначив наукові завдання, об'єкт і предмет дослідження, що сприяло досягненню поставленої мети.

Надійність отриманих результатів забезпечено достатньою загальною тривалістю експериментальної частини та кількістю проведених експериментальних досліджень із використанням сучасних соціологічних та педагогічних наукових методів з подальшою обробкою отриманих даних за допомогою методів математичної статистики. Результати дисертаційного дослідження детально проаналізовані, документально підтверджені значною кількістю таблиць (21), рисунків (5) і логічно висвітлені. Всі наведені вище фактори сприяють високому рівню наукової обґрунтованості положень, розроблених у дисертації.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертантом:

- *адаптовано й валідовано* методи дослідження, а саме: опитувальники «Багатовимірна оцінка інтероцептивного усвідомлення» (MAIA-2); «Анкета реакцій на щоденні події» (PCI); «Короткий опитувальник якості життя» (WHOQOL-BREF) українською мовою, що сприятиме їх подальшому використанню в наукових дослідженнях в Україні;
- на основі аналізу, синтезу й узагальнення українських та міжнародних літературних джерел, співпраці з міжнародними асоціаціями (The International Somatic Movement Education and Therapy Association, ISMETA) та інститутами (The Ingle Institute for Somatic Movement Education) *розширено уявлення* про поняття «інтероцептивне усвідомлення», «соматична рухова освіта та терапія», «соматична рухова освіта», «соматичні рухи». Безумовна новизна роботи полягає в тому, що понятійні конструкції «інтероцептивне усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня», «соматичні рухи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня» адаптовано до наукового українськомовного середовища;
- *доведено ефективність* авторської технології розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на заняттях із фізичного виховання, в основу якої

покладено ідеї Ф.М. Александера, М. Фельденкрайза, Т. Ханни, їх практичні підходи до розвитку інтероцептивного усвідомлення;

- встановлено позитивну динаміку впливу соматичних рухів на розвиток інтероцептивного усвідомлення, загальне сприйняття якості життя особистості у процесі занять фізичним вихованням.

До позитивів дисертації слід віднести її практичне значення, а саме: впровадження розроблених *Модулів* навчальної програми з дисципліни «Фізичне виховання» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня різних факультетів КСУБГ: Модуль 1 — «Соматичні рухи як засіб розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти»; Модуль 2 — «Особливості використання соматичних рухів для здобувачів вищої освіти у процесі фізичного виховання», що засвідчено Актом № 58-Н від 14.02.2024 р. про впровадження результатів дисертаційної роботи. Розроблена авторська технологія розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання може бути використана фахівцями сфери фізичної культури і спорту, викладачами фізичного виховання у ЗВО, на курсах підвищення кваліфікації фахівців фізичного виховання і спорту. Оприлюднені у дисертаційній роботі *теоретичні положення* можуть бути використані для викладання навчальних дисциплін «Тренерська діяльність з обраного виду спорту», «Психологія здоров'я», «Ментальний фітнес і функціональний тренінг», «Психологія спорту». Виходячи з викладеного вище, вважаємо, що одержані автором результати дисертації також можуть бути опубліковані у монографії для ознайомлення з ними студентів, науковців та фахівців сфери фізичного виховання і спорту.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Дисертаційна робота складається із *анотацій* українською та англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних літературних джерел та додатків. Дисертація викладена на 297 сторінках, містить 21 таблицю, 5 рисунків. Список використаної літератури налічує 320 найменувань, 265 з яких англійською мовою.

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, позначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методи, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, окреслено особистий внесок автора у роботу, опублікованій у співавторстві, наведено дані щодо апробації результатів дослідження та впровадження отриманих результатів у практику, зазначено кількість публікацій.

У першому розділі дисертаційної роботи **«Розвиток інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів як проблема у сфері фізичного виховання та спорту»** здійснено аналіз поняття «усвідомлення» та окреслено його значення в різних галузях науки (освіті, спорті, психології, неврології, тощо). Представлені наукові положення вітчизняних авторів щодо: усвідомлення цінності власного здоров'я, ролі усвідомлення у саморегуляції, сприйнятті та осмисленні інформації, розуміння дієвості різноманітних аспектів усвідомлення на успішну життєдіяльність людини, усвідомлення та його вплив на когнітивні процеси, здібності та емоційний стан особистості, усвідомлення психомоторних дій та рухів людини, усвідомлення та його вплив на спортивні досягнення, усвідомлення життєвих подій, їх наслідків та особливостей здійснення, усвідомлення психічних і соматичних хвороб тощо. Наведене вище має важливе значення для особистості з погляду її успішності в суспільстві та побудови майбутнього життя. У контексті педагогіки «усвідомлення» набуває особливого значення, оскільки стимулює здобувачів освіти до усвідомлення важливості фізичних вправ для збереження здоров'я і досягнення успіху в суспільному житті. З-поміж останніх публікацій у пошуку за ключовим словом «інтероцептивне усвідомлення» автор спирається лише на одне українськомовне джерело. Теоретичний аналіз зарубіжних авторів дозволив Ю.М. Волощенку розкрити поняття «інтероцептивне усвідомлення», яке належить до свідомого сприйняття відчуттів зсередини тіла, які пов'язані з емоціями. Вивчення наукових джерел із заявленої теми дослідження дозволило автору виокремити опитувальник Multidimensional Assessment of Interoceptive Awareness (MAIA) як

інструмент для оцінювання інтероцептивного усвідомлення у здобувачів вищої освіти. Результати представленого аналізу досліджень (за останні 5 років) закордонних науковців за опитувальником МАІА у різних версіях перекладу англійською, португальською, японською, китайською, іспанською, сербською мовами, демонструють хорошу надійність і є придатним інструментом для оцінювання інтероцептивного усвідомлення. Обґрунтовано необхідність введення в науковий обіг основних понять сфери соматичної рухової освіти та терапії: «соматична рухова освіта і терапія», «соматична рухова освіта», «соматичні рухи». Висвітлено техніку Ф.М. Александера, методів М. Фельденкрайза і Т. Ханни в контексті теми дисертаційної роботи.

У другому розділі **«Методи й організація досліджень»** представлено методи дослідження, обґрунтовано їх використання відповідно до поставлених завдань, окреслено етапи дослідження, представлена організація проведення дослідження, а також контингент студентів, які брали участь у дослідженні.

У третьому розділі **«Теоретико-емпіричний підхід до розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на основі соматичних рухів»** представлено результати пілотного дослідження — аналізу компонентів інтероцептивного усвідомлення, якості життя у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня; перевірено гіпотезу про наявність або відсутність взаємозв'язку між інтероцептивним усвідомленням і якістю життя. Доволі розширено описана авторська технологія розвитку інтероцептивного усвідомлення, її загальна структура та особливості використання. Плани-конспекти 19 занять, спрямованих на розвиток інтероцептивного усвідомлення, дають чітке уявлення про методику їх проведення. Вони включають детальні інструкції та рекомендації, які допоможуть тим хто займається розвинути необхідні навички та досягти бажаних результатів. Кожне заняття продумане таким чином, щоб поступово підвищувати рівень усвідомленості та здатності учасників до саморефлексії та внутрішнього спостереження.

У четвертому розділі **«Результати дослідно-експериментальної роботи з розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання»** у 16 порівняльних таблицях представлено: результати проведеного дослідження за адаптованими автором (українською мовою) опитувальниками «Багатовимірна оцінка інтероцептивного усвідомлення», MAIA-2^{ukr}; «Короткий опитувальник якості життя», WHOQOL-BREF^{ukr}; «Анкета реакцій на щоденні події», PCI^{ukr}; показників ЧСС у спокої та динаміку всіх показників учасників контрольної й експериментальної груп на констатувальному і контрольному етапах педагогічного експерименту, які довели ефективність використання авторської технології розвитку інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня.

У п'ятому розділі **«Аналіз і узагальнення результатів дослідження»** автор наводить данні аналізу, узагальнення та зіставлення показників валідності кожної з восьми підшкал української версії опитувальника Багатовимірної оцінки інтероцептивного усвідомлення MAIA-2^{ukr}, з оригінальною версією опитувальника Multidimensional Assessment of Interoceptive Awareness, Version 2 (MAIA-2), Multidimensional Assessment of Interoceptive Awareness (MAIA) та двома незалежними версіями. Аналіз головних компонентів підтвердив факторну валідність та однорідність таких підшкал як: «навичка саморегулювання», «навичка прислухатися до тіла», «навичка регулювати увагу». Надійність підшкал Короткого опитувальника якості життя було оцінено за допомогою коефіцієнта α -Кронбаха. Автор виокремив показник для шкали «соціальні відносини», де значення α -Кронбаха було сумнівним («questionable», >0.6) щодо внутрішньої узгодженості елементів — 0.65, тож, у подальших дослідженнях студентського контингенту необхідно звертати на це увагу. Щодо аналізу головних компонентів Анкети реакції на щоденні події факторну валідність та однорідність підтверджено у підшкал: «стратегічне планування», «превентивне подолання», «уникання подолання».

Повнота викладення матеріалів у роботах, які опубліковані автором.

Основні положення дисертації викладені у 12 наукових публікаціях, із них 11 — одноосібних, 1 — у співавторстві: 3 у виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 9 (з них 1 у співавторстві) публікацій, в яких додатково відображено наукові результати дисертації.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлені в наукових доповідях на: 1 науково-практичній, 3 Всеукраїнських та 6 Міжнародних наукових конференціях.

Дотримання академічної доброчесності. Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дозволило констатувати, що Волощенко Юрій Миколайович дотримався правил академічної доброчесності, в тексті не виявлено некоректного цитування, ознак плагіату. Дисертаційна робота є оригінальним та завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України до оформлення дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаємо за потрібне звернути увагу на її окремі положення, які мають дискусійний характер чи потребують додаткового обґрунтування, а саме:

1. При перекладі наукових робіт з інших мов, зокрема з англійської, можуть виникати труднощі через різницю в термінології, а також важливо враховувати контекст, у якому використовуються певні терміни та фрази. У першому розділі дисертаційної роботи варто було б більш детально розкрити введене поняття «інтероцептивне усвідомлення», його загальність і специфічність у контексті дослідження. Порівняно з інтероцепцією, «інтероцептивне усвідомлення» — поняття, яке підкреслює не лише особливості сприйняття внутрішніх сигналів організму, але й усвідомлення цих сигналів, охоплює фізіологічний процес сприйняття, когнітивний процес усвідомлення і здатність інтерпретації цих сигналів.

2. В дисертаційній роботі поза увагою залишився процес самоаналізу, саморефлексії учасників педагогічного експерименту, який передує використанню рефлексії після соматичних рухів, в кінці заняття з фізичного виховання. Важливо підкреслити, що самоаналіз, саморефлексія і рефлексія є взаємопов'язаними процесами, які забезпечують процес розуміння особистого досвіду та сприяють ефективному розвитку інтероцептивного усвідомлення. Самоаналіз, саморефлексія дозволяють оцінити власні дії, думки, відчуття, тоді як рефлексія допомагає інтегрувати отримані знання в подальшу практичну діяльність.

3. Необхідно зазначити, що при розробці авторської технології розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на основі соматичних рухів було б доцільно спиратися не лише на положення системного підходу, як зазначає автор, а й на положення інформаційного підходу, в якому людина розглядається як складна система обробки інформації.

4. На наш погляд, важливим є той факт, що авторська технологія була розроблена та впроваджувалася на заняттях із фізичного виховання в закладах вищої освіти (ЗВО). Однак, автор не зазначає, для якої групи за станом здоров'я розрахована (розроблена) авторська технологія розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Також залишається незрозумілим, чи може авторська технологія розвитку інтероцептивного усвідомлення використовуватися на заняттях із фізичного виховання для студентів, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Водночас висловлені зауваження та пропозиції мають в основному рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки наукового дослідження, яке в межах визначених мети та завдань є цілісною, ґрунтовною, завершеною працею з актуальної проблематики.

Загальний висновок і оцінка дисертації.

Дисертаційна робота Волощенко Юрія Миколайовича «Розвиток інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання» є самостійною завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за № 155/30023, і може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт а її автор Волощенко Юрій Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 017- Фізична культура і спорт.

Кандидат наук з фізичного
виховання і спорту,
доцент, завідувач кафедри
фізичного виховання
та спортивної підготовки
Національного авіаційного університету

Іван ВРЖЕСНЕВСЬКИЙ

Проректор з навчальної роботи
А. Полужко